

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ТКАЧУК ОЛЕНА ГЕННАДІЇВНА

УДК 37.037.1:61-057.875

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ
З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
КУЛЬБАШНА ЯРОСЛАВА АРКАДІЇВНА,
Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця, професор кафедри хірургічної
стоматології та щелепно-лицевої хірургії.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ТИМОШЕНКО ОЛЕКСІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова, декан факультету фізичного
виховання, спорту і здоров'я;

доктор педагогічних наук, доцент
ГАРКУША СЕРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка, декан факультету фізичного
виховання.

Захист відбудеться «14» березня 2019 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.456.02 в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, 9-ий поверх, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися на сайті Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (за посиланням <https://ihed.org.ua/>).

Автореферат розіслано « 13 » лютого 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.А. Скиба

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Збереження здоров'я та забезпечення повноцінного життя особистості є однією з ключових цілей суспільства. Про це зазначено в міжнародних (Здоров'я – 2020 – основи європейської політики і стратегії для XXI ст. (2013); The Tuning Project Medicine (2004)) та національних документах (Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року (2016); Концепція розвитку системи громадського здоров'я (2016), Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015-2020 років (2014)). У цих документах наголошується на необхідності збереження і зміцнення здоров'я населення, збільшенні тривалості активного життя, створенні умов і формуванні мотивації для ведення здорового способу життя.

Медична галузь займає одне з основних місць у забезпеченні життєдіяльності суспільства, тому саме компетентним лікарям належить важлива роль у вихованні відповідального ставлення до здоров'я як власного, так і пацієнтів. Модернізація медичної вищої освіти на основі компетентнісного підходу сприятиме підвищенню її якості, а для вирішення актуальної проблеми збереження і підвищення рівня здоров'я громадян України необхідно у процесі професійної підготовки формувати здоров'язбережувальну компетентність майбутніх лікарів.

Процес упровадження компетентнісного підходу у медичній вищій освіті та оновлення змісту професійної підготовки майбутніх лікарів висвітлено у наукових працях: С. Бухальської, О. Климова, Г. Кліщ, Я. Кульбашної, Г. Мороховець, К. Хоменко, З. Шарлович, А. Щербакової та ін.

Окремі аспекти професійної підготовки майбутніх лікарів до здоров'язбереження висвітлено у працях сучасних українських науковців, а саме: С. Козуб (формування культури здоров'я майбутніх лікарів); І. Кіреєва, Н. Жаботинської (роль педагогіки здоров'я у формуванні здорового способу життя у студентів-фармацевтів); Н. Бобрової (ставлення студентів-медиків до здорового способу життя та його вплив на процес навчання); В. Донченко, В. Назарука (особливості використання здоров'язбережувальних технологій у підготовці майбутніх лікарів); О. Подплетні (особливості використання здоров'язбережувальних технологій у підготовці провізорів); О. Яцишиної (здоров'язбережувальні технології у контексті гуманітарної підготовки майбутніх лікарів); Н. Поліщук (здоров'язберігаюча компетентність особистості як наукова проблема); Л. Новакової (формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів на засадах міждисциплінарної інтеграції).

Теоретичні і методичні підходи, спрямовані на підвищення рівня здоров'я, фізичної підготовленості і працездатності майбутніх фахівців у процесі вивчення дисципліни «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти, розглядаються у наукових дослідженнях О. Баканової, С. Гаркуші, Н. Завидівської, І. Іваній, Р. Карпюка, О. Тимошенка. Теорія і методика фізичного виховання розкрито у

працях Т. Круцевич, О. Куца, Л. Лубишевої, Д. Шкирьянова та ін., що вказує на значущість дисципліни «Фізичне виховання» у підготовці компетентного фахівця.

Проте проблема формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання висвітлена недостатньо, що актуалізує її дослідження.

За результатами аналізу стану розробленості проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти виявлено такі суперечності:

- між суспільною потребою у підвищенні рівня здоров'я громадян України та недостатнім рівнем усвідомлення ними, зокрема, і майбутніми лікарями, цінності власного здоров'я та необхідності підвищення рівня фізичної працездатності;

- між соціальним запитом на компетентного фізично здорового лікаря та недостатнім теоретичним і методичним забезпеченням формування здоров'язбережувальної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх лікарів.

Вище констатована актуальність, виявлені суперечності та недостатня наукова-теоретична розробленість проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри фізичного виховання і здоров'я Національного медичного університету імені О.О. Богомольця «Наукове обґрунтування розвитку професійно важливих фізичних якостей студентів медичних закладів III–IV рівнів акредитації» (0116U000129).

Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Інституту вищої освіти НАПН України (протокол від 30 жовтня 2017 р. № 10/6).

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у освітньому процесі з фізичного виховання.

Відповідно до поставленої мети визначено такі *завдання* дослідження:

- провести аналіз стану розробленості проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання у вітчизняних і зарубіжних наукових джерелах; розкрити соціальну значущість здоров'я людини і роль фізичного виховання у його збереженні та підвищенні;

- конкретизувати поняття «здоров'язбережувальна компетентність лікаря»;

- визначити структуру здоров'язбережувальної компетентності майбутнього лікаря, критерії, показники та рівні її сформованості в освітньому процесі з фізичного виховання;

– розробити модель та визначити педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання;

– експериментально перевірити результативність моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти.

Предмет дослідження: модель та педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання у медичних закладах вищої освіти.

Методи дослідження. Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань дослідження використано такі методи:

– *аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення* – для конкретизації базових понять дослідження, сучасних вимог до підготовки майбутніх лікарів, стану розробленості проблеми дослідження;

– *анкетування, бесіда, тестування, спостереження* – для визначення рівнів, критеріїв та показників сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання;

– *моделювання* – для побудови моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання;

– *педагогічний експеримент* – для перевірки ефективності авторської моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання;

– *методи математичної статистики* (критерій Пірсона χ^2) – для здійснення кількісної та якісної оцінки результатів дослідження та доведення достовірності результатів експерименту.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у тому, що *вперше:*

– розроблено, теоретично обґрунтовано і експериментально перевірено результативність моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання у медичних закладах вищої освіти; модель складається з теоретичного (підходи, завдання, принципи формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у освітньому процесі з фізичного виховання), змістового (структура здоров'язбережувальної компетентності й оновлений зміст навчання майбутніх лікарів), організаційно-процесуального блоків (етапи формування здоров'язбережувальної компетентності; критерії, показники, форми, методи, засоби, рівні та результат сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання) та педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності;

– конкретизовано поняття «здоров'язбережувальна компетентність лікаря» як особистісну якість, набуту у процесі професійної підготовки, що відображає сформованість: системи знань (про збереження і підвищення рівня здоров'я засобами фізичного виховання; вплив фізичних вправ на організм); практичних умінь (щодо діагностики рівня здоров'я та фізичної підготовленості; самооцінки соматичного здоров'я; використання засобів фізичного виховання для корекції фізичного та функціонального стану і зміцнення здоров'я); здатності (до просвітницької діяльності щодо збереження та підвищення рівня здоров'я і формування навичок здорового способу життя майбутніх пацієнтів; оцінювання і контролю рівня здоров'я та результатів фізичної працездатності) і готовності (організувати і реалізувати діяльність з профілактики та збереження здоров'я, як власного так, і пацієнтів) створювати здоров'язбережувальне середовище у професійній діяльності лікаря;

– розкрито структуру здоров'язбережувальної компетентності майбутнього лікаря, яка містить взаємопов'язані компоненти (аксіологічний, мотиваційний, гносеологічний, праксеологічний);

– визначено педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності, що забезпечують результативність освітнього процесу професійної підготовки майбутніх лікарів. До них віднесено такі: цілеспрямована мотивація майбутніх лікарів до набуття здоров'язбережувальної компетентності на основі ціннісного ставлення до власного здоров'я; створення здоров'язбережувального освітнього середовища для гармонійного розвитку, збереження і підвищення рівня власного здоров'я; розбудова системи знань з діагностики стану здоров'я та його контролю, здоров'язберігаючих технологій; готовність науково-педагогічних працівників до формування здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх лікарів;

удосконалено:

– теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх лікарів на основі компетентнісного підходу в освітньому процесі з фізичного виховання медичних закладів вищої освіти, у частині визначення загальних компетентностей;

подальшого розвитку набула:

– організація навчального процесу підготовки майбутніх лікарів шляхом розширення й поглиблення змісту (темами спрямованими на здоров'язбереження), форм і методів формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що наукові результати дисертаційного дослідження стали підґрунтям для оновлення змісту підготовки майбутніх лікарів на основі компетентнісного підходу з дисциплін «Фізичне виховання» і «Фізичне виховання і здоров'я» у медичних закладах вищої освіти. Зокрема: розроблено модуль «Здоров'я та роль фізичного виховання у його збереженні. Діагностика та моніторинг стану здоров'я»; впроваджено в освітній

процес оздоровчу методику «Пілатес»; апробовано матеріали для контролю знань з дисциплін «Фізичне виховання» і «Фізичне виховання і здоров'я».

Результати можуть бути використані в освітньому процесі фізичного виховання закладів вищої освіти та у процесі професійного розвитку (підвищення кваліфікації) викладачів фізичного виховання.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (довідка від 27 червня 2018 р.); Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова (довідка від 27 вересня 2018 р.); Приватного вищого навчального закладу «Київський медичний університет» (довідка від 24 червня 2018 р.); Вітебського державного ордена Дружби народів медичного університету Республіки Білорусь (довідка від 27 червня 2018 р.).

Особистий внесок здобувача. У публікаціях, підготовлених у співавторстві, внесок здобувача є таким: розкрито ролі і функції викладача закладу вищої освіти у процесі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів – у працях [3] та [13]; проведено порівняльний аналіз нормативно-правових документів, навчальних планів організації фізичного виховання у медичних закладах вищої освіти Республіки Білорусь та України – [4]; здійснено аналіз стану розробленості проблеми формування загальних компетентностей у майбутніх лікарів за даними вітчизняних і зарубіжних наукових джерел – [5] та [8]; охарактеризовано організаційні та лідерські здібності майбутніх лікарів щодо формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів – [9] та [11]; розкрито значущість формування здоров'язбережувальної компетентності у профілактиці синдрому професійного вигорання лікарів – [14].

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження обговорено на засіданнях відділу лідерства та інституційного розвитку вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України (2015–2018 рр.) і оприлюднені у виступах на науково-практичних конференціях різного рівня. А саме:

міжнародних: «Управлінські компетенції викладача вищої школи» (Київ, 2013), «Досягнення фундаментальної, клінічної медицини і фармації» (Білорусь, Вітебськ, 2016, 2017, 2018), «Актуальні питання сучасної медицини і фармації» (Білорусь, Вітебськ, 2016), «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу» (Київ, 2016), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2016), «Новітні чинники впливу на формування особистості студента – майбутнього лікаря» (Київ, 2017), «Болонський процес: врядування у системі вищої освіти в контексті забезпечення якості» (Київ, 2017), «Новітні чинники формування особистості майбутніх фахівців системи хорони здоров'я» (Київ, 2018);

всеукраїнських: «Особистість студента та соціокультурне середовище університету в суспільному контексті» (Київ, 2016).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи відображено у 15 публікаціях, з них: 7 статей у наукових фахових виданнях України з педагогічних

наук, 1 – в електронному фаховому виданні України, 1 – у закордонному науковому періодичному виданні та 6 – у збірниках наукових праць і матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (326 найменування, з них іноземною мовою – 34), 10 додатків. Загальний обсяг роботи становить 274 сторінки, основного тексту – 161 сторінка. Робота містить 20 таблиць і 18 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт і предмет; сформульовано мету і завдання дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення результатів; схарактеризовано особистий внесок здобувача; подано відомості про впровадження та апробацію отриманих результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів як педагогічна проблема»* – здійснено аналіз стану розробленості проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів; схарактеризовано поняттєвий апарат дослідження; проведено аналіз нормативно-правового забезпечення формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання.

Дослідження проблеми здоров'язбереження дозволило простежити еволюцію знань про здоров'я з позиції компетентнісного (С. Бухальська, О. Климов, Г. Кліщ, Я. Кульбашна, Г. Мороховець, К. Хоменко, З. Шарлович, А. Щербакова) та аксіологічного (Н. Башавець, Ю. Бойко, О. Васильєвої, О. Шукатка) підходів у процесі професійної підготовки майбутніх лікарів. Встановлено, що: проблему формування здоров'язбережувального освітнього середовища у закладах вищої освіти розкрито у наукових дослідженнях С. Король, М. Митчика, Н. Пастухової, Ю. Садовниченко та ін.; забезпечення здорового способу життя студентської молоді висвітлено у працях І. Воронцової, В. Гетман, Н. Романової; ставлення студентів-медиків до здорового способу життя розкрито у дослідженнях Р. Березовської, Н. Бобрової, М. Віленського та ін.; теоретичні аспекти формування здоров'язбережувальної компетентності розглядалися науковцями Т. Андрющенко, Н. Башавець, Ю. Бойчуком та ін.; з фізичного виховання у закладах вищої освіти вивчалися С. Гаркушею, Д. Вороніним, С. Канішевським, Л. Новаковою, Ю. Палічуком та ін.

На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел доведено відсутність єдиного підходу до визначення поняття «здоров'язбережувальна компетентність», у результаті дослідження запропоновано визначити це поняття таким чином здоров'язбережувальна компетентність лікаря – це особистісна якість, набута у процесі професійної підготовки, що відображає сформованість: *системи знань* (про збереження й підвищення рівня здоров'я засобами фізичного виховання;

вплив фізичних вправ на організм); *практичних умінь* (щодо діагностики рівня здоров'я та фізичної підготовленості; самооцінки соматичного здоров'я; використання засобів фізичного виховання для корекції фізичного та функціонального стану і зміцнення здоров'я); здатності (до просвітницької діяльності щодо збереження та підвищення рівня здоров'я і формування навичок здорового способу життя майбутніх пацієнтів; оцінювання і контролю рівня здоров'я та результатів фізичної підготовленості) і *готовності* (організувати і реалізувати діяльність з профілактики та збереження здоров'я, як власного так, і пацієнтів) створювати здоров'язбережувальне середовище у професійній діяльності лікаря.

Проаналізувавши нормативно-правові документи (Закони України «Про фізичну культуру і спорт» (2018), «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (2018 р.); Укази Президента України «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»» (2016); «Про схвалення Концепції розвитку системи громадського здоров'я» (2016) та ін.) встановлено, що здоров'я особистості є соціально значущим для суспільства, а також стратегічним чинником безпеки та життєдіяльності держави; фізичне виховання особистості, у свою чергу – одним з ключових факторів формування ціннісного ставлення до власного здоров'я його зміцнення та збереження.

У **другому розділі** – *«Теоретико-методологічні засади моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання»* – розкрито загальну методикку педагогічного дослідження; визначено структуру здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів; розроблено модель та визначено педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання.

Дослідження ґрунтувалося на припущенні, що рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів значно підвищиться, якщо у освітній процес з фізичного виховання медичних закладів вищої освіти буде впроваджено науково-обґрунтовану модель її формування, відповідні педагогічні умови та оновлено зміст навчальних програм на основі компетентнісного підходу.

З метою перевірки даної гіпотези впродовж 2015-2018 рр. проведено дослідження, що складалося з трьох послідовних етапів. На першому етапі (2015-2016 рр.): проаналізовано науково-теоретичні, психолого-педагогічні, нормативно-правові і методичні джерела; виявлено суперечності між потребою вітчизняного суспільства у компетентних фізично здорових і психологічно стійких лікарях і процесом їх професійної підготовки у медичних закладах вищої освіти в Україні; проведено порівняльний аналіз нормативно-правової бази щодо формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів України, Білорусії США і країн ЄС; визначено значущість дисципліни «фізичне виховання» та розроблено

діагностичні анкети для респондентів з метою вивчення окремих аспектів проблеми дослідження.

На другому етапі (2016-2017 рр.): обґрунтовано вибір методів, уточнено термінологічну базу і діагностичну процедуру дослідження; конкретизовано зміст, структуру здоров'язбережувальної компетентності майбутнього лікаря, розкрито значення її формування. Визначено компоненти здоров'язбережувальної компетентності (аксіологічний, мотиваційний, гносеологічний, праксеологічний). Розроблено модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів (рис. 1), яка складається з трьох взаємопов'язаних і взаємозалежних блоків. *Теоретичний блок* висвітлює теоретико-методологічні підходи до реалізації моделі і охоплює концептуальні підходи, завдання і принципи формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів. *Змістовий* – розкриває структуру (аксіологічний, мотиваційний, гносеологічний і праксеологічний компоненти) і оновлений зміст освітнього процесу з фізичного виховання (модуль «Здоров'я та роль фізичного виховання у його збереженні. Діагностика та моніторинг стану здоров'я»). *Організаційно-процесуальний* – розкриває етапи формування здоров'язбережувальної компетентності: діагностичний (проведення діагностики стану здоров'я майбутніх лікарів за експрес-методами оцінки рівня здоров'я; визначення рівня знань майбутніх лікарів про здоров'язбережувальні методики і технології), теоретико-рефлексивний (формування бази знань і умінь у виборі оздоровчих систем та здоров'язбережувальних технологій для зміцнення здоров'я) і відтворювальний (вивчення і практичне застосування методик оцінки рівня здоров'я у практичній діяльності, складання і демонстрація комплексів оздоровчих вправ). Розроблено критерії, а саме: аксіологічний (характеризує особистісну систему ставлень майбутнього лікаря до власного здоров'я, та здоров'я майбутніх пацієнтів), мотиваційний (характеризує стійкість мотивів до ведення здорового способу життя, збереження і зміцнення здоров'я), гносеологічний (характеризує наявність у майбутнього лікаря певного рівня інтегрованих знань про здоров'я та здоровий спосіб життя, які визначають теоретичну складову здоров'язбережувальної компетентності), праксеологічний (відображає практичні вміння та навички, необхідні для збереження і зміцнення здоров'я майбутніх лікарів); показники, форми, методи, засоби та рівні сформованості (високий, середній, низький) здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів.

Визначено педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання. До них віднесено: цілеспрямована мотивація майбутніх лікарів до набуття здоров'язбережувальної компетентності на основі ціннісного ставлення до власного здоров'я; створення здоров'язбережувального освітнього середовища для гармонійного розвитку, збереження і підвищення рівня власного здоров'я; розбудова системи знань з діагностики стану здоров'я, його контролю, здоров'язберігаючих технологій; готовність науково-педагогічних працівників до формування здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх лікарів.

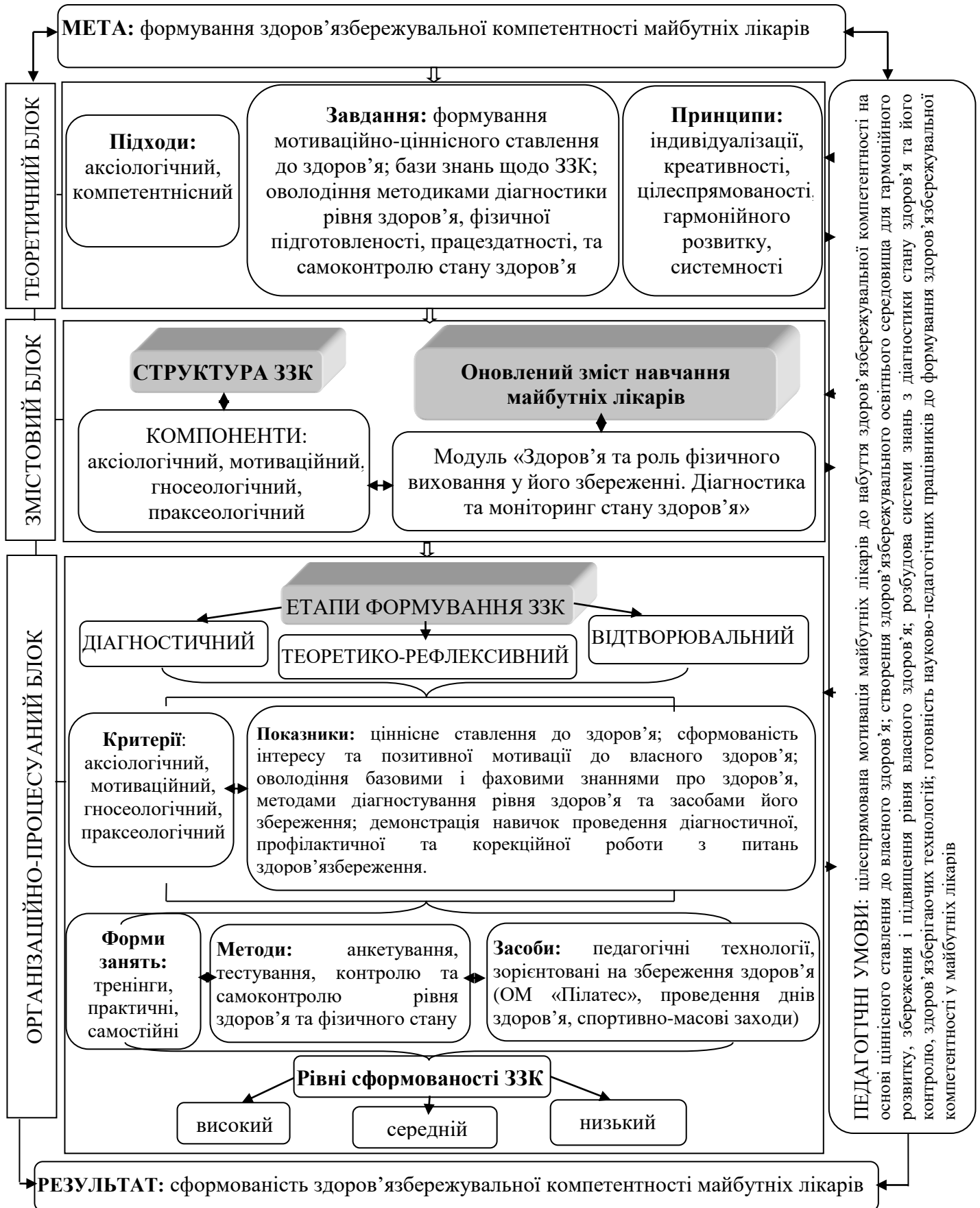

Рис. 1. Модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів

Педагогічні умови реалізовувались через: роз'яснення майбутнім лікарям значущості і цінності здоров'я та дотримання здорового способу життя для професійної діяльності та життя загалом; формування у них потреби у збереженні і відповідальному ставленні до здоров'я; розроблення та впровадження тематичних лекцій, тренінгів і практичних занять; оновлення змісту навчальних програм з дисциплін «Фізичне виховання» і «Фізичне виховання і здоров'я»; проведення консультацій, методичних семінарів та тренінгів для науково-педагогічних працівників тощо.

Третій етап (2017-2018 рр.) передбачав експериментальне підтвердження результативності авторської моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання, обробку отриманих даних за допомогою методів математичної статистики.

У третьому розділі – *«Експериментальна перевірка результативності моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів»* – представлено організацію й результати констатувального та формувального етапів педагогічного експерименту, впродовж яких упроваджувалася розроблена модель здоров'язбережувальної компетентності та перевірялась її ефективність.

Для виявлення первинного рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання на початку 2016/2017 н.р. проведено констатувальний етап педагогічного експерименту, у якому брали участь студенти Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, Приватного вищого навчального закладу «Київський медичний університет», Вітебського державного ордена Дружби народів медичного університету Республіки Білорусь. Всього у дослідженні брало участь 198 студентів та 27 викладачів.

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту засвідчили низький рівень сприйняття майбутніми лікарями здоров'я як головної цінності, їх пасивне ставлення до його збереження і зміцнення (44 % – 49 %); низький рівень (54 % – 57 %) фізичної підготовленості як показника працездатності; недостатній рівень знань про профілактику та підвищення рівня здоров'я та його збереження; недостатній рівень навичок із використання методик оцінювання рівня здоров'я (39 % – 51 %).

Формувальний етап педагогічного експерименту проведено згідно з розробленою моделлю формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти. Для підвищення рівня знань зі здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів розроблено і упроваджено модуль «Здоров'я та роль фізичного виховання у його збереженні. Діагностика та моніторинг стану здоров'я». Для удосконалення практичних умінь і навичок з діагностики рівня власного здоров'я і фізичного розвитку проводилися тренінги для майбутніх лікарів, щодо формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів.

Порівняльний аналіз рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів до початку та по завершенні формувального етапу педагогічного експерименту в експериментальній (ЕГ – 61 ос.) та контрольній (КГ – 62 ос.) групах засвідчив позитивні зміни за усіма компонентами, Отримані результати представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів (%)

Групи	Рівні	Компоненти сформованості ЗЗК майбутніх лікарів							
		Аксіологічний		Мотиваційний		Гносеологічний		Праксеологічний	
		до еспе- рименту	після експе- рименту	до еспе- рименту	після експе- рименту	до еспе- рименту	після експе- рименту	до еспе- рименту	після експе- рименту
ЕГ	Високий	11,5	22,9	13,1	21,3	8,2	16,4	8,2	14,7
	Середній	32,8	52,5	37,7	50,8	29,5	50,8	27,9	52,5
	Низький	55,7	24,6	49,2	22,9	62,3	32,8	63,9	32,8
КГ	Високий	11,3	11,3	14,5	14,5	9,7	9,7	8,1	8,1
	Середній	35,5	37,1	37,1	37,1	30,5	33,8	29	30,6
	Низький	53,2	51,6	48,4	48,4	59,7	56,4	62,9	61,3

Результати формувального етапу педагогічного експерименту засвідчили зміни у рівнях сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів. Зокрема, якщо на початку формувального етапу педагогічного експерименту показники аксіологічного компонента були на низькому рівні у 55,7 %, на середньому – у 32,8 %, на високому – у 16,7 % студентів, а після його завершення показники низького рівня опустились до 24,6 %, відповідно підвищились середнього (52,5 %) і високого (22,9 %) рівнів. Серед показників сформованості мотиваційного компонента на початку формувального етапу домінували низький (49,2 %) і середній (37,7 %) рівні й лише у 13,1 % спостерігався високий, а після його завершення підвищились середній (50,8 %) і високий (21,3 %) та зменшився низький (22,9 %) рівні.

Підвищення рівня мотивації майбутніх лікарів обумовило успішне формування гносеологічного і праксеологічного компонентів здоров'язбережувальної компетентності у освітньому процесі з фізичного виховання. Зокрема, на констатувальному етапі діагностовано низький рівень сформованості гносеологічного компонента у 62,3 % майбутніх лікарів, середній – 29,5 % і високий – 8,2 %. Після завершення формувального етапу педагогічного експерименту результати суттєво змінилися: низький рівень сформованості виявлено у 32,8 % студентів, середній – 50,8 %, високий – 16,4 %.

Позитивна динаміка виявлена у показниках сформованості праксеологічного компонента здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів, зокрема, на констатувальному етапі спостерігалась частка осіб із низьким рівнем – 63,9 %, з середнім – 27,9 % і високим – 8,2 %. Після завершення педагогічного експерименту

– низький рівень зменшився до 32,8 %, суттєво підвищились середній (52,5 %) і високий (14,7 %) рівні.

Динаміку змін за узагальненими показниками сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у освітньому процесі з фізичного виховання відображено на рис. 2.

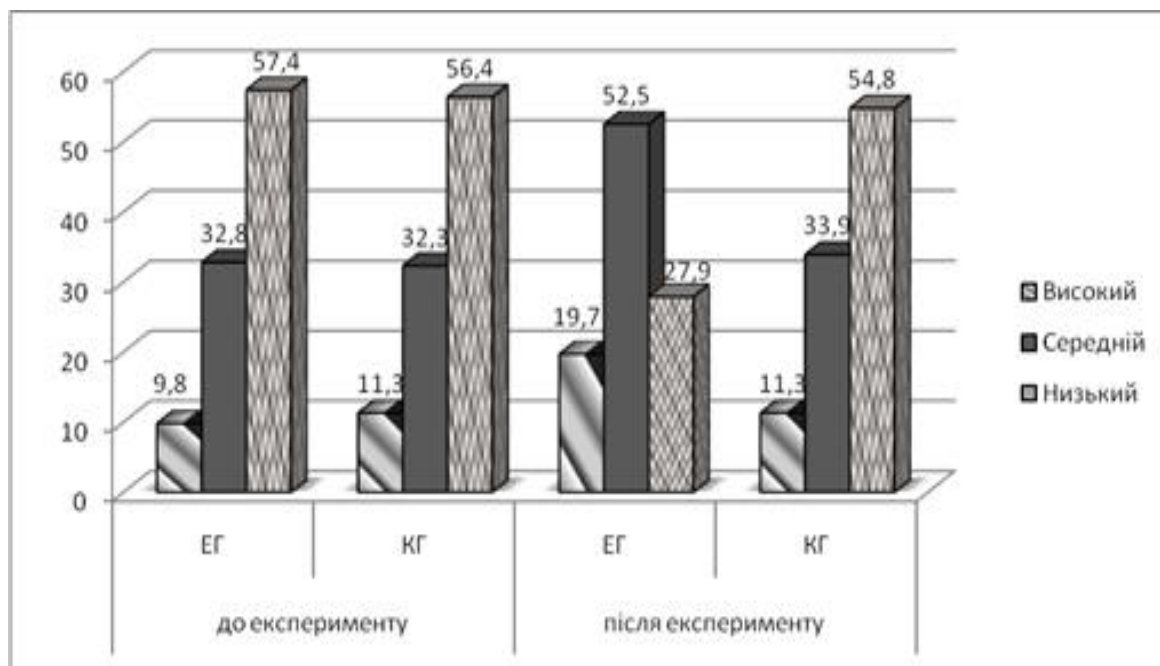

Рис. 2. Динаміка рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів (у %).

Динаміка показників, представлена на рис.2, свідчить про зростання рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів, що обумовлено впровадженням розробленої моделі. Це підтверджено статистично критерієм Пірсона: $\chi^2_{\text{емп}}$ становить 15,001. Критичне значення χ^2 при рівні значущості $p = 0,05$ становить 12,592. Отже, доведена відмінність рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у ЕГ і КГ, яка після завершення педагогічного експерименту становить 95 %, що свідчить про ефективність розробленої моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове розв'язання наукового завдання формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання у закладах вищої медичної освіти. Реалізація мети і завдань дослідження дали змогу сформулювати такі висновки і рекомендації щодо наукового та практичного використання одержаних результатів:

1. На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел встановлено недостатність розробленості проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання та визначено подальші напрями наукового дослідження. Встановлено, що здоров'я особистості є соціально значущим для суспільства, стратегічним чинником безпеки та життєдіяльності держави.

2. Конкретизовано поняття «здоров'язбережувальна компетентність лікаря» як особистісну якість, набуту у процесі професійної підготовки, що відображає сформованість: системи знань (про збереження і підвищення рівня здоров'я засобами фізичного виховання; вплив фізичних вправ на організм); практичних умінь (щодо діагностики рівня здоров'я та фізичної підготовленості; самооцінки соматичного здоров'я; використання засобів фізичного виховання для корекції фізичного та функціонального стану і зміцнення здоров'я); здатності (до просвітницької діяльності щодо збереження та підвищення рівня здоров'я і формування навичок здорового способу життя майбутніх пацієнтів; оцінювання і контролю рівня здоров'я та результатів фізичної працездатності) і готовності (організувати і реалізувати діяльність з профілактики та збереження здоров'я, як власного так, і пацієнтів) створювати здоров'язбережувальне середовище у професійній діяльності лікаря.

3. Визначено структурні компоненти здоров'язбережувальної компетентності (аксіологічний, мотиваційний, гносеологічний, праксеологічний), критерії (аксіологічний, мотиваційний, гносеологічний, праксеологічний), показники (ціннісне ставлення до власного здоров'я та майбутніх пацієнтів; сформованість позитивної мотивації майбутніх лікарів до збереження, зміцнення та профілактики здоров'я; оволодіння базовими і фаховими знаннями про здоров'я та чинників, які на нього впливають, методиками діагностування рівня здоров'я та засобами його збереження; демонстрація навичок проведення діагностичної, профілактичної та корекційної роботи з питань здоров'язбереження майбутніх лікарів) та рівні (високий, середній, низький) сформованості здоров'язбережувальної компетентності в освітньому процесі з фізичного виховання.

4. Розроблено модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання у медичних закладах вищої освіти, яка складається з теоретичного (підходи, завдання, принципи формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у освітньому процесі з фізичного виховання), змістового (структура здоров'язбережувальної компетентності й оновлений зміст навчання майбутніх лікарів), організаційно-процесуального блоків (етапи формування здоров'язбережувальної компетентності; критерії, показники, форми, методи, засоби, рівні та результат сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання) та педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів.

Визначено педагогічні умови (цілеспрямована мотивація майбутніх лікарів до набуття здоров'язбережувальної компетентності на основі ціннісного ставлення до власного здоров'я; створення здоров'язбережувального освітнього середовища для гармонійного розвитку, збереження і підвищення рівня власного здоров'я; розбудова системи знань з діагностики стану здоров'я, його контролю, здоров'язберігаючих технологій; готовність науково-педагогічних працівників до формування здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх лікарів) формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання.

5. Експериментально перевірено та підтверджено результативність упровадженої в освітній процес з фізичного виховання медичного закладу вищої освіти авторської моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів за обраними критеріями та показниками. Під час педагогічного експерименту виявлено позитивну динаміку сформованості загального показника здоров'язбережувальної компетентності, а саме: зростання високого рівня у осіб ЕГ – на 9,9 %, (у КГ залишилась без змін), середнього рівня в ЕГ – на 19,7 %, в КГ – 1,6 %.

Таким чином, доведено, що зростання рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів обумовлено впровадженням розробленої моделі. Отримані результати підтверджено методом статистичної обробки критерієм Пірсона χ^2 для рівня значущості $p = 0,05$ ($\chi^2_{\text{emp}} = 15,001$; $\chi^2_{\text{крт}} = 12,592$; $\chi^2_{\text{emp}} < \chi^2_{\text{крт}}$).

Врахування основних наукових результатів дослідження дає підстави запропонувати такі практичні рекомендації:

на національному рівні:

– внести здоров'язбережувальну компетентність майбутніх лікарів як обов'язкову у стандарт вищої освіти на другому (магістерському) рівні, для галузі знань 22 – «Охорона здоров'я»;

на інституційному рівні:

– використовувати розроблені навчально-методичні матеріали для розвитку здоров'язбережувальної компетентності в освітньому процесі та у процесі професійного розвитку (підвищення кваліфікації) викладачів фізичного виховання.

Перспективи подальшої наукової роботи вбачаємо у розробленні теоретико-методичних засад оцінювання результатів навчання, що забезпечують формування та розвиток здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ткачук О. Г. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у освітньому процесі з фізичного виховання.

Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2018. Вип. 7 (101) 18. С. 92–96.

2. Ткачук О. Г. Модель формування здоров'язберезувальної компетентності майбутніх лікарів у освітньому процесі з фізичного виховання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2018. Вип. 6 (100)18. С. 81–85.

3. Ткачук О. Г., Кульбашна Я. А. Нові завдання і функції викладача закладу вищої медичної освіти у підготовці компетентного лікаря. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1-2 (20-21). С. 141–157.

4. Ткачук О. Г., Шкирьянов Д. Е. Сравнительная характеристика уровня развития физических качеств у студентов-медиков республики Беларусь и Украины. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2017. Вип. 3 (84) 17. С. 108–112.

5. Ткачук О. Г. Кульбашна Я. А. Формування загальних компетентностей майбутніх лікарів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Київ, ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС»», 2016. Вип. 4. С. 113–118.

6. Ткачук О. Г. Підвищення якості вищої медичної освіти : формування компетентності здоров'язбереження у майбутніх лікарів. *Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис*. Київ, Інститут вищої освіти НАПН України, 2016 №4 (дод. 2). С. 38–40.

7. Ткачук О. Г. Формування компетентності здоров'язбереження у майбутніх лікарів при викладанні дисципліни «Фізичне виховання». *Молодий вчений*. 2016. №3 (30). С. 619–622.

8. Kulbashna Ya., Tkachuk O., Zakharova. V. Improvement of future doctors foreign language competence formation methodology in the context of medical emergencies. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. Львів, Вісник ЛДБУ БЖД, 2017. №15. С. 209–214.

9. Kulbashna Ya., Tkachuk O., Zakharova. V. The development of foreign language and leadership competencies in providing competitiveness of future doctor. *European humanities studies: State and Society*. Slupsk, Poland, 2016. №4. С. 45–64

Наукові праці які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. Ткачук О. Г. Особливості використання компетентнісного підходу у процесі формування здоров'язберезувальної компетентності майбутніх лікарів. *Новітні чинники формування особистості майбутніх фахівців системи охорони здоров'я*. Київ, КМУ, 2018. С. 170–172.

11. Ткачук Е. Г., Погоцкий А. К., Кульбашна Я. А., Медveckий А. М., Сравнительная оценка организаторских склонностей студентов ВГМУ (г. Витебск) и НМУ им. А.А. Богомольца (г. Киев): материалы 72 науч. сес. сотр. универ. «Достижения фундаментальной, клинической медицины и фармации». (Витебск, 25-

26 января 2017 г.). Витебск, УО «Витебский государственный медицинский университет», 2017. С. 428–429.

12. Ткачук Е. Г. Формирование компетентности здоровьесохранения у будущих врачей: *материалы XVI междунар. конф. студентов и молодых ученых «Студенческая медицинская наука XXI века»* (Витебск, 2-3 ноября 2016 г.). Витебск, УО «Витебский государственный медицинский университет», 2016. С. 707–709.

13. Ткачук О. Г., Бойко О. М. Викладач фізичного виховання як управлінець у демократичних відносинах зі студентами : *матеріали міжн. наук.-практ. конф. «Управлінські компетенції викладача вищої школи»* (Київ, 14-15 вересня, 2013 р.). Київ, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2013. С. 97–98.

Наукові праці які додатково відображають результати дисертації

14. Ткачук Е. Г., Кульбашна Я. А. Формирование здоровьесберегающей компетентности будущих врачей в профилактике синдрома профессионального выгорания. Медицинское образование XXI века: компетентностный подход и его реализация в системе непрерывного медицинского и фармацевтического образования. (Витебск, 15 декабря 2017 г.). Витебск, УО «Витебский государственный медицинский университет», 2017. С. 627–631.

15. Ткачук О. Г. Формування здорового способу життя у студентської молоді. Фізична культура, спорт і здоров'я нації: зб. наук. пр. Вінниця, ВДПУ, 2013. Вип. 15. С. 223–226.

АНОТАЦІЇ

Ткачук О. Г. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у освітньому процесі з фізичного виховання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2019.

У роботі проведено аналіз стану теоретичної розробленості та нормативно-правового забезпечення проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у освітньому процесі з фізичного виховання. Визначено поняття «здоров'язбережувальна компетентність лікаря» її структурні компоненти, критерії та показники формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у освітньому процесі з фізичного виховання. Охарактеризовано педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів у освітньому процесі з фізичного виховання. Розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено результативність моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів на другому (магістерському) рівні вищої медичної освіти.

Достовірність результатів експериментального дослідження перевірено методом математичної статистики, шляхом обчислення за критерієм Пірсона χ^2 .

Ключові слова: вища медична освіта; здоров'язберезувальна компетентність; компетентний лікар; здоров'язберезувальні методики та технології; соматичне здоров'я; фізичне виховання.

Ткачук Е. Г. Формирование здоровьесберегательной компетентности будущих врачей в образовательном процессе по физическому воспитанию. Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования – Институт высшего образования Национальной академии педагогических наук Украины, Киев, 2019.

В работе проведен анализ состояния теоретической разработанности и нормативно-правового обеспечения проблемы формирования здоровьесберегательной компетентности будущих врачей в образовательном процессе по физическому воспитанию. Определено понятие «здоровьесберегательной компетентность врача» ее структурные компоненты, критерии и показатели формирования здоровьесберегательной компетентности будущих врачей в образовательном процессе по физическому воспитанию. Охарактеризованы педагогические условия формирования здоровьесберегательной компетентности будущих врачей в образовательном процессе по физическому воспитанию. Разработаны, обоснованы и экспериментально проверены результативность модели формирования здоровьесберегательной компетентности будущих врачей на втором (магистерском) уровне высшего медицинского образования.

Достоверность результатов экспериментального исследования проверено методом математической статистики, путем вычисления по критерию Пирсона χ^2 .

Ключевые слова: высшее медицинское образование; здоровьесберегательной компетентность; компетентный врач; здоровьесберегательные методики и технологии; соматическое здоровье; физическое воспитание.

Tkachuk O.G. Formation of healthcare saving competence of future doctors in the educational process of physical education. – Manuscript.

Thesis for Candidate Degree in Pedagogy in specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine, Kyiv, 2019.

The thesis deals with a theoretical and experimental study of the issue of future doctors' health saving competence formation in the educational process of physical training in higher medical institutions.

Diagnosis of future doctors' health saving competence formation in the educational process of physical training found its insufficient level during ascertaining stage, that promoted the analysis of the experience of future doctors' health saving competence

formation in the educational process of physical training in foreign countries and in Ukrainian higher medical educational institutions.

The notion of «health saving competence of the doctor» was clarified as a personality feature acquired in the process of doctors' professional training, which reflects the formation of the knowledge system about health promotion, practical skills in the diagnostics of the level of physical fitness, self-assessment of somatic health, practising health saving technologies and being able to implement them in the professional activity to preserve own and patients' health.

The structural components of health saving competence (axiological, motivational, gnoseological and praxiological), criteria (axiological, motivational, gnoseological and praxiological), indicators (valuable attitude to the own and patients' health; formation of positive attitude and interest to the own health; profound realization of the proficiency value of health protection fundamentals; the mastery of basic and professional knowledge about health and factors that influence it; methods of the health level diagnosis and the means of its saving; demonstration of knowledge about the diagnostic, preventive and remedial work on issues of future doctors' health care) and levels (high, medium, low) of health saving competence formation in the educational process of physical training were identified.

The principles (individualization, creativity, purposefulness, harmonious development, systematization), pedagogical conditions (purposeful motivation of future physicians to health saving competence acquisition on the basis of the value attitude to the own health; creation of health saving educational environment for the harmonious development, the own health promotion; the development of knowledge on the diagnosis of health status monitoring, its control, health saving technologies; the readiness of teachers to the formation of future doctors' health saving competence) of future doctors' health saving competence formation in the educational process of physical training were substantiated.

The model of future doctors' health saving competence formation was developed and tested. It consists of theoretical (aim, tasks, approaches and principles future doctors' health saving competence formation), content (structural components of health saving competence) and organisational and procedural (stages, forms, means, methods, criteria, indicators and levels of future doctors' health saving competence formation) blocks.

The model of future doctors' health saving competence formation in the educational process of physical training was experimentally tested and its effectiveness was confirmed. For the validation of the model implementation, statistical analysis by Pearson's χ^2 test was applied.

Practical significance of the obtained results of the research is determined by updating the content of future doctors' training on the base of competence approach particularly in the curriculum of the subject «Physical training» of the second (master's) level of higher education, branch of knowledge 22 «public health specialty», specialty: 221, «Dentistry». In the part 1.3. Competence and learning outcomes, «health saving competence» was added to the general competencies; «Health and the role of physical

training in its preservation. Diagnostics and health monitoring» module was implemented; also wellness techniques of Pilates was introduced in educational process of physical fitness. The study can be used by students, teachers, clubs health instructors.

Keywords: higher medical education; health saving competence; competent physician; health-saving methods and technologies; somatic health; physical training.

Формат 60x90/16
Друк офсетний. Ум. друк.арк.0,9
Наклад 100 прим. Зам № 58
Віддруковано у КП КОР «Поліфаст»
м. Фастів, вул. Соборна, 40, тел.: (04565)51449